

ปริทัศน์หนังสือ (Book Review)

ชื่อหนังสือ	กุสุมาวรรณนา 6: วิวิธวารประพันธ์
ผู้แต่ง	กุสุมา รัชชมณี
ปีที่พิมพ์	2559
จัดพิมพ์โดย	ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
จำนวนหน้า	614 หน้า

ภาษาและวรรณคดีขานพินิจ ใน "วิวิธวารประพันธ์"

Language and Literature review in Wiwitwanpraphan

ณภัทร เชาว์นวม¹ / Napat Chawnuam¹

¹สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ /

¹Thai Language Program, Faculty of Humanities and Social Science, Buriram Rajabhat University

Corresponding author. Email: j_fatty@hotmail.com

บทนำ

ในแวดวงวิชาการด้านภาษาและวรรณคดีไทย กล่าวได้ว่า กุสุมา รัชชมณี เป็นบุคคลแบบอย่าง ผู้ได้สร้างสรรค์และเผยแพร่ผลงานวิชาการอันแสดงถึงความรอบรู้และลุ่มลึกในศาสตร์นี้อย่างสม่ำเสมอ หนังสือชุด *กุสุมาวรรณนา เล่มที่ 1 ถึง 5* ได้แก่ *สันสกฤตวิจารณ์* *เส้นลิลาวรรณกรรม* *ปกรณ์มนิทาน* *วรรณสารวิจัย* และ *วรรณนัยวิจิตร* ตามลำดับ คือชุดผลงาน อันเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ต่อคำกล่าวข้างต้น กระทั่ง พ.ศ. 2559 หนังสือ *กุสุมาวรรณนา 6: วิวิธวารประพันธ์* ได้พิมพ์เผยแพร่สำหรับผู้สนใจศาสตร์ด้านภาษาและวรรณคดีไทย จากข้อความบางส่วนในหน้าคำนำ โดย พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี แสดงให้เห็นว่า หนังสือนี้มีคุณประโยชน์ยิ่งต่อผู้ที่อยู่ในแวดวงภาษาและวรรณคดีไทย นอกจากให้ข้อความรู้ต่าง ๆ แล้ว ยังให้แนวทางการศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูลที่เหมาะสม ตลอดจนการศึกษาวรรณคดีของประเทศเพื่อนบ้าน ที่ส่งอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วรรณคดีไทย เพื่อเชื่อมโยงสู่การหาจุดเด่นหรืออัตลักษณ์ของวรรณคดีไทยให้เผยแพร่สู่สากลได้ โดยในส่วนตัวอย่างของคำนำได้สรุปไว้ว่า “ด้วยคุณค่าและความน่าอ่านที่ได้กล่าวมานี้ ข้าพเจ้าจึงใคร่ขออิมค่าของอาจารย์กุสุมาเพื่อกล่าวถึงหนังสือเรื่อง *กุสุมาวรรณนา 6: วิวิธวารประพันธ์* เป็นการสรุปว่า หนังสือเล่มนี้ให้ความอิมเอมอย่างยิ่งยวดแก่ผู้อ่านทั้ง “อิมปัญญา” และ “อิมอารมณ์” (Raksamani, 2559: ค)

กุศุมาวรรณนา 6: วิจิตรวาทประพันธ์ เป็นหนังสือรวมเรื่องเกี่ยวกับประเด็นภาษา ทฤษฎีวรรณคดีศึกษา วรรณคดีวิวิักษณ์และวรรณกรรมวิจารณ์ ด้วยการเรียบเรียงเนื้อหาเชิงอภิปรายประกอบการแสดงตัวอย่างและขยายความ แบ่งเป็นหัวข้อหลัก 7 หัวข้อ ได้แก่ **ชวนคิดพินิจคำ** **ชวนสังสนทนเรื่องวรรณคดี** **ชวนขยายอภิปรายผล** **กุศุมาวรรณนาพิเศษ** **กุศุมานในหน้าบรรณ** **กุศุม่า 72** และ **ภูมิเลขา** ในแต่ละหัวข้อมีสาระสำคัญที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

“ชวนคิดพินิจคำ” เป็นการหยิบยกประเด็นที่น่าขบคิดและหาคำตอบ เกี่ยวกับที่มาของคำหนึ่ง ๆ ซึ่งปรากฏใช้ในภาษาไทย ทั้งในภาษาพูด ภาษาเขียน รวมถึงในวรรณคดี โดยได้นำเสนอการค้นคว้า ศึกษาวิเคราะห์ ทั้งในเชิงภาษาและเชิงสังคมที่แสดงให้เห็นที่มาและร่องรอยการปรากฏใช้คำที่ผู้เขียนสนใจและตั้งคำถาม ได้แก่ คำว่า กะตี กุหลาบ ตุงกามระกู่ สมุทร หงส์ อมรโกศ และอสังการศาสตร์ ผู้เขียนนำเสนอแสดงให้เห็นว่าการให้ข้อสรุปที่มาจากแต่ละคำนั้น ต้องศึกษาและพิจารณาข้อมูลให้กว้างขวางรอบด้าน มีหลักฐานหรือข้อมูลที่นำมาเชื่อถือมาสนับสนุน

“ชวนสังสนทนเรื่องวรรณคดี” เป็นหัวข้อหลักถัดมาที่ผู้เขียนได้นำเสนอหลักการด้านวรรณคดีศึกษา และข้อวิพากษ์วิจารณ์ที่แตกเป็นประเด็นต่าง ๆ อันเกี่ยวเนื่องกับวรรณคดีและพันธกิจแห่งวรรณคดี สอดคล้องกับชื่อหัวข้อที่ใช้คำว่า “สังสนทน” ที่มาจากภาษาบาลี (รูปคำ ส สนทน) ที่หมายถึงการพูดคุยหรือเรื่องต่าง ๆ “ชวนสังสนทนเรื่องวรรณคดี” ประกอบด้วยบทความวิชาการที่นำเสนอประเด็นด้านวรรณคดีที่เป็นภาษาไทย จำนวน 10 บทความ และภาษาอังกฤษ 4 บทความ ได้แก่

วรรณคดีมรดก

บทความนี้ผู้เขียนได้กล่าวถึงคุณค่าของวรรณคดีในแต่ละประเด็น ได้แก่ **เพื่อธำรงพระพุทธศาสนา** เช่น ไตรภูมิพระร่วง ปฐมสมโพธิกถา ซึ่งเป็นวรรณคดีร้อยแก้วสมัยสุโขทัยตอนต้น นิทานชาดก ตัวอย่างประกอบการอภิปรายสำนวนในเรื่อง มหาชาติคำหลวง **เพื่อปลูกฝังคุณธรรม** เช่น ลิลิตพระลอ รามเกียรติ์ โคลงทรงรถสอนพระราม โคลงพาลีสอนน้อง โคลงราชสวัสดิ์ สุภาชิตพระร่วง สุภาชิตสอนหญิง โคลงสุภาชิตไสหส ไตรยางศ์ โคลงสุภาชิตนฤทมนการ คัมภีร์โลกนิติ คัมภีร์พระธรรมบท ตัวอย่างที่ผู้เขียนอภิปรายคือ โคลงโลกนิติสมัยอยุธยา **เพื่อสวดตีวีรกรรม** เช่น โคลงภาพพระราชนางพราหมณ์ สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เสภาการทำศึกในอยุธยา โคลงยวนพ่าย ลิลิตตะเลงพ่าย เพื่อความบันเทิง คือเพื่อสร้างสรรค์ด้านนาฏการ การดนตรีต่าง ๆ เช่น รามเกียรติ์ อิเหนา คาวี สังข์ทอง มณีพิไชย ไชยเชษฐ์ มัทนะพาธา พระอภัยมณี โดยอภิปรายกรณีศึกษาจากเรื่องรามเกียรติ์ **เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมประเพณี** เช่น ลิลิตตำรา นพรัตน์ ลิลิตทักขยาการณ อธิไพบोधาวินิสมัยรัชกาลที่ 3 โองการแช่งน้ำ เพราะราชพิธีสิบสองเดือน และลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง **เพื่อบันทึกความรู้สึกของผู้เดินทาง** คือวรรณคดีนิราศ หรือวรรณคดีที่มีเนื้อหาเข้าบทนิราศ เช่น ลิลิตตะเลงพ่าย อิเหนา โคลงนิราศนครสวรรค์ นิราศนรินทร์ นิราศลอนดอน นิราศเมืองแกลง นิราศพระบาท นิราศเมืองเพชร โดยยกตัวอย่างประกอบการอภิปรายเรื่องนิราศภูเขาทอง

ผู้เขียนได้สรุปท้ายหัวข้อนี้ได้อย่างชวนพินิจว่า **“วรรณคดีเรื่องใดที่มีคนอ่านหลาย ๆ ครั้ง และถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน นับว่าเป็นผลงานที่มีคุณค่าควรแก่การอ่านเพราะมีเวลาเป็นเครื่องตัดสินและมีกลุ่มบุคคลในอดีตกล่าวยกย่องไว้... เรามีวรรณคดีหลายร้อยเรื่อง ที่เกิดจากแรงบันดาลใจและ**

จุดประสงค์ต่าง ๆ ของกวี สมควรที่ชั้นรุ่นหลังจะอ่านเพื่อให้เห็นความอดสาหะและความสามารถของกวี และเพื่อให้เข้าใจความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยสมัยก่อน ซึ่งจะทำให้เรารู้จักรากเหง้าของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของเราในปัจจุบัน แล้วพิจารณาเลือกได้ว่าเรื่องใดควรจะรักษาไว้เพื่อถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้รู้จักและชื่นชมในศิลปะวรรณคดีของไทยต่อไป” (Raksamani, 2559: 82-83)

ทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต อีกมุมมองหนึ่ง

ทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต อีกมุมมองหนึ่ง เป็นบทความที่ผู้เขียนได้อ้างถึงงานวิจัยที่เผยแพร่เป็นตำราวิชาการเรื่อง “การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต” ซึ่งเป็นการนำทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤตมาเป็นหลักในการวิเคราะห์วรรณคดีไทย เพื่อให้ผู้ศึกษาได้สัมผัส รส และเรื่อง ได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น ทั้งนี้ ได้แบ่งประเด็นที่ต้องการนำเสนอเป็นหัวข้อต่าง ๆ คือ จากนาฏศาสตร์มาเป็นประพันธ์ศาสตร์ ปัจจัยที่เอื้อต่อวรรณคดีศึกษา มุมมองของนักวรรณคดีร่วมสมัย และ สุนทรียรสเกิดจากความผลานลงตัว

การนำเสนอและอภิปรายข้อความรู้ในประเด็นนี้ ผู้เขียนแสดงให้เห็นว่าตำราวรรณคดีสันสกฤตมีการริเริ่มและพัฒนาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ศตวรรษที่ 1 จนถึงปลายศตวรรษที่ 17 จำนวนหลายสิบเรื่อง มีทั้งที่กำหนดเป็นทฤษฎีใหม่และที่นำแนวคิดเดิมมาวิเคราะห์และสังเคราะห์โดยมีคำอธิบายเพิ่มเติมถึงแม้เนื้อหาตำราแต่ละเล่มจะต่างกัน แต่ก็มีลักษณะร่วมกันคือ การกล่าวถึงจุดมุ่งหมายและความสำคัญของวรรณคดีในฐานะที่เป็นงานศิลปะที่แสดงปรัชญาชีวิต กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับผู้แต่งและผู้อ่าน ความรู้เรื่องภาษาวรรณศิลป์ กลวิธีการประพันธ์ ขนบวรรณคดี หลักปรัชญาและความรู้รอบตัวต่าง ๆ ตลอดจนความเข้าใจบริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางสำหรับกวีในการประพันธ์และสำหรับผู้อ่านในการอ่านอย่างวิจิตรวิเคราะห์เพื่อเข้าถึงอรรถรสและประเมินคุณค่าได้ ตำราวรรณคดีสันสกฤตซึ่งมี *นาฏยศาสตร์* เป็นแม่แบบส่วนใหญ่ถือว่า รส หรือ อารมณ์สุนทรีย เป็นหัวใจสำคัญของวรรณคดี แม้นักวรรณคดีบางคนจะเน้นเรื่องอঙ্กการ เรื่องคุณ ฯลฯ แต่ก็ไม่เว้นที่จะกล่าวถึง เรื่องรส ไว้อย่างสัมพันธ์กันด้วย

ทั้งนี้ จากแนวคิดพื้นฐานว่าการแสดงภาวะอารมณ์เพื่อให้เกิดรสเป็นเนื้อหาสำคัญของงานศิลปะ ในการประพันธ์วรรณคดี กวีสันสกฤตมีหลักคิดว่าวรรณคดีเป็นงานศิลปะที่มีกระบวนการสร้างสร้อยอย่างละเอียดตามขั้นตอนต่าง ๆ ต้องมีความประณีต มีความพิถีพิถันเพื่อให้ได้ผลงานที่สมบูรณ์แบบมากที่สุด ด้วยความตั้งใจที่จะสร้างสรรค์งานประพันธ์ให้มีคุณค่าวิสันสกฤตจึงมีความพิถีพิถันและใส่ใจในรายละเอียดต่าง ๆ เมื่อนำเสนอภาพความทุกซอกซอญดังละครก็จะมีบทพรรณนาสีหน้าท่าทางและบทคร่ำครวญอย่างถี่ถ้วน เช่นนี้ การที่นักวรรณคดีสันสกฤตร่วมสมัยพยายามวิเคราะห์แนวคิดของนักทฤษฎีวรรณคดีด้วยความพยายามที่จะเข้าใจและด้วยมุมมองใหม่ ๆ จึงน่าจะช่วยให้เราเข้าถึงคุณค่าและเห็นแง่มุมของ “วัตถุโบราณ” เหล่านั้นได้บ้าง (Raksamani, 2559: 109-112)

ความรู้เรื่องภาษาสำหรับนักวิจัยวรรณคดีไทย

หัวข้อดังกล่าวเป็นการเน้นย้ำและการตระหนักรู้ถึงบทบาทของทั้งผู้สอนและผู้วิจัยที่ต่างนับได้ว่าเป็นนักวิชาการ จึงพึงมีความรู้รอบในศาสตร์ของตนเอง โดยได้อภิปรายขยายความเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องการศึกษาที่มาจากบทประพันธ์ของพระยาศรีสุนทรโวหาร [น้อย อาจารย์ยางกูร] , นิตสารสาธก ในวรรคที่ว่า “อันความรู้รู้กระจ่างแต่อย่างเดียว แต่ให้เชี่ยวชาญเกิดจะเกิดผล” กระนั้น ผู้เขียนได้แสดงทัศนะประกอบ

การยกตัวอย่างไว้ว่า ข้อดีของการศึกษาจนเชี่ยวชาญเฉพาะทางนั้นมีอยู่แน่นอน เพราะทำให้รู้จริงและรู้สึก แต่เรื่องต่าง ๆ ในวงวิชาการมิใช่จะอยู่แยกกันอย่างเอกเทศ ก็ได้ให้หมายความว่าจะต้องปฏิเสธการเรียนรู้เรื่องอื่น โดยเฉพาะเมื่อเรื่องอื่นนั้นคือกฎเกณฑ์ที่จะไปสู่ความรู้เรื่องเดียวของเราให้กระจ่างมากขึ้น ครั้งหนึ่งในการประเมินงานเขียนทางวิชาการเกี่ยวกับวรรณคดีไทย ผู้ประเมินมีข้อติติงเรื่องการใช้ภาษาในงานเขียนเรื่องนี้ว่ายังไม่ถูกต้องและรัดกุม แต่เจ้าของงานซึ่งเป็นครูภาษาไทยชี้แจงกลับมาอย่างน่าตระหนกกว่า ตนเป็นครูสอน “วรรณคดี” ไม่ได้สอน “ภาษา” (Raksamani, 2559: 116) จากการบอกเล่าถึงเหตุการณ์ดังกล่าว ผู้เขียนได้แสดงความคิดเห็นต่องานดังกล่าวโดยได้อธิบายเชิงหักล้างความคิดเห็นดังกล่าวว่า วรรณคดี คือการแสดงความรู้สึกนึกคิดออกมาด้วยภาษา ไม่ว่าจะ เป็นภาษาพูดหรือภาษาเขียนก็ตาม วรรณคดีจึงเป็นถ้อยคำ (utterance) ที่ผู้เขียนกล่าวกับผู้อ่าน การทำความเข้าใจวรรณคดีต้องเป็นการพิจารณาตั้งแต่เสียง คำ ประโยค ฯลฯ ซึ่งเป็นข้อมูลทางภาษา (linguistic fact)

การอภิปรายประกอบการแสดงตัวอย่างผู้เขียนในหัวข้อนี้ได้แบ่งเป็นประเด็น พจนานุกรมไม่ใช่คำตอบสุดท้าย เครื่องว่าพทพทว่าไป และลดหลั่นชั้นขอบกล ให้แนวทางแก่ผู้ที่จะศึกษาวรรณคดีไว้ว่าควรมีทักษะด้านการใช้ภาษาเพราะภาษาเป็นวัสดุของการสร้างงานวรรณคดี และการศึกษาวรรณคดีอย่างเป็นลำดับขั้น ตั้งแต่การทำความเข้าใจความหมายและเนื้อเรื่องระดับเบื้องต้น สู่ระดับต่อไปคือการวิจักษ์คุณค่า โดยแสดงทรรศนะเพิ่มเติมว่า “...นักวรรณคดีโดยเฉพาะนักวิจัยวรรณคดีต้องก้าวไปไกลกว่านั้น เพราะจะต้องหาคำตอบว่าในฐานะผู้อ่านเขาคิดอย่างไรเกี่ยวกับวรรณคดีเรื่องนั้นและเหตุใดเขาจึงให้คุณค่าแก่วรรณคดีเรื่องนั้น... นักวิจัยวรรณคดีจึงต้องเหยียบแผ่นดินให้เต็มฝ่าเท้าและอย่าก้าวข้ามชั้นตอนเด็ดขาด” (Raksamani, 2559: 132-133)

มาตรฐานวิชาการในงานเขียนสร้างสรรค์

บทความนี้ผู้เขียนอภิปรายถึงการให้คำนิยามและประเมินงานด้านศิลปะว่าอย่างไรจึงจะถือเป็น “งานสร้างสรรค์” โดยนำเสนอและอภิปรายเป็นประเด็น *ความเป็นวิชาการในงานสร้างสรรค์* (หน้า 136) กล่าวถึงรูปแบบวิธีวิจัยต่าง ๆ ประเด็นต่อมาคือ *ระเบียบวิธีวิจัยและระเบียบวิธีสร้างสรรค์* โดยยกตัวอย่างกรณีศึกษาจากนวนิยายเรื่อง “เวียงแฉ่งฟ้า” ของกฤษณา อโศกสิน ที่เขียนจากการค้นคว้าข้อมูลอย่างลุ่มลึกรอบด้าน การอภิปรายของผู้เขียนแสดงให้เห็นว่านวนิยายเรื่องนี้เข้ากรอบของงานวิชาการในเชิงงานวิจัย ตามที่กล่าวไว้ว่า “...จุดมุ่งหมายของกฤษณา อโศกสิน มีใช้เพียงการสร้างผลงานที่มีคุณค่าเรื่องหนึ่ง แต่เป็นการสืบค้นและดำเนินการตามระเบียบและวิธีสร้างสรรค์อย่างน่าสนใจ...” (Raksamani, 2560 : 143) ประเด็นสุดท้ายที่ผู้เขียนกล่าวถึงคือ *การประเมินงานเขียนสร้างสรรค์ที่เป็นวิชาการ* ที่นำเสนอถึงสิ่งที่มีผู้ประเมินงานเขียนสร้างสรรค์วิชาการควรตระหนักอีกประการหนึ่งก็คือความเป็นอัตวิสัยของผลงาน โดยได้แสดงมุมมองว่า “ผู้ประเมินจึงควรเป็นผู้มีทัศนวิสัยกว้างขวางและมีใจกว้างพอที่จะมองเห็นความเป็นอัตวิสัยในผลงานของผู้อื่นด้วย โดยเฉพาะผลงานสร้างสรรค์วิชาการ” (Raksamani, 2559 : 149)

พระยาอนุমানราชชน: แบบอย่างของนักวรรณคดี

พระยาอนุমানราชชน เจ้าของนามปากกา เสฐียรโกเศศ เป็นปูชนียบุคคลในแวดวงภาษาและวรรณคดีไทย แนวทางการเป็นผู้สอนและนักวรรณคดีของพระยาอนุমানราชชน “เป็นตัวนอนในห้องสมุด” และ “ไม่ให้ความรู้สูญไปกับตัว” โดยแสดงข้อบอกเล่าที่อธิบายคุณลักษณะของพระยาอนุমানราชชนที่เป็นแบบอย่าง

ของผู้ไม่รู้และเป็นครูผู้ไม่ตระหนักรู้ บนพื้นฐานของความเอื้ออารีต่อลูกศิษย์ ดังที่ผู้เขียนได้กล่าวไว้ว่า ท่านเป็น “อากร” แห่ง “วิทยา” ที่แท้จริง เป็นแหล่งที่มีความรู้ที่เอื้อเพื่อแก่ทุกคนอย่างไม่เลือกที่รักมักที่ชัง และเป็น “แหล่งน้ำ” ที่เข้าถึงได้ง่าย ไม่ต้องบุกป่าฝ่าดง หรือมีสัตว์ร้ายที่น่าหวาดขวางกั้นอยู่ (Raksamani, 2559: 164)

บรรณาธิการผู้เป็นสะพานเชื่อมนักเขียนกับนักอ่าน

บรรณาธิการผู้เป็นสะพานเชื่อมนักเขียนกับนักอ่าน เป็นบทความที่นำเสนอบทบาทและแนวทางการเป็นบรรณาธิการที่สามารถช่วยเชื่อมนักเขียนให้นักอ่านได้เข้าถึง จาก “ถ้อยแถลง” ของ อาจารย์คุณนิลวรรณ ปิ่นทอง ขณะดำรงตำแหน่งบรรณาธิการนิตยสารสตรีสาร ซึ่งแสดงให้เห็นว่า บรรณาธิการเป็นผู้ที่ต้องมีความรอบรู้และสามารถกลั่นกรองข้อมูลก่อนเผยแพร่สู่ผู้อ่านอันหมายถึงสาธารณชน โดยได้ยกคำกล่าวของท่านที่กล่าวไว้ว่า “เรื่องที่คุณเขียนและผู้อ่านสตรีสารต้องระลึกร้อยอย่างซึ่งใจอยู่เสมอก็คือความเป็นกันเองและเมตตาที่อาจารย์บรรณาธิการมอบให้” ซึ่งถือว่าเป็นสะพานเชื่อมนักเขียนกับนักอ่านอย่างแท้จริง (Raksamani, 2559: 173)

มหากาธะในโลกตะวันออกและตะวันตก

มหากาธะเป็นวรรณคดีมหากาพย์อินเดียที่เป็นที่รู้จักทั่วโลกมานาน ดังจะเห็นได้จากความแพร่หลายในอินเดียและประเทศอื่น ๆ ทั้งในโลกตะวันออกอย่าง ชาว มลายู กัมพูชา ไทย หรือ โลกตะวันตกอย่าง ยุโรปและอเมริกา ทั้งนี้ ผู้เขียนได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับการวิจารณ์ การเสพ การต่อยอดงานศิลปะในลักษณะที่เรียกว่า *ข้ามวัฒนธรรม* นั้น มักปรากฏปัญหาในประเด็นการมองต่างมุม โดยได้สรุปท้ายไว้ว่า “นับเป็นเรื่องที่น่าสนใจยิ่งนักเพราะวรรณกรรมย่อมเป็น “โจทย์” ที่ท้าทายสำหรับนักอ่านได้เสมอให้เราพินิจพิเคราะห์และค้นหาคำตอบมาพูดคุยและมองต่างมุมกันด้วยเหตุผลไม่ใช่ด้วยอคติเรื่องต่างเชื้อชาติ ต่างวัฒนธรรม หรือต่างความเชื่อ” (Raksamani, 2559: 187)

เพียงปาลมณฑลพิทักษ์ ทรงเดช

บทความ “เพียงปาลมณฑลพิทักษ์ ทรงเดช” กล่าวถึงวรรณคดีเรื่อง ยวนพ่าย ที่มีบทสรรเสริญพระเกียรติคุณของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถอยู่หลายบทที่เปรียบคุณลักษณะของพระองค์กับตัวละครสำคัญในมหากาพย์เรื่องมหากาธะ เช่น ฤๅษณะ ภิษณะ อรชุน กระณะ อันมีนัยยะของการประกาศแสนยานุภาพของพระองค์ที่สามารถมีชัยชนะเหนือศัตรูในการสงคราม เปรียบได้กับฝ่ายปาลมณฑลที่สามารถเอาชนะฝ่ายการพได้ ดังที่ปรากฏในโคลง 2 บท จากตัวบทเรื่องยวนพ่ายที่ว่า

“เพียงปาลมณฑลพิทักษ์ ทรงเดช

ที่คนเคารพใช้

ชาวขจร” (Raksamani, 2559: 190)

งานยากของวิญญูธรรมัน

วิญญูธรรมันเป็นตัวละครในนิทานสันสกฤตเรื่อง ปญจตันตระ เป็นพราหมณ์อาวุโส “ผู้รู้แจ้งในศาสตร์ทั้งมวล มีเกียรติยศขจรกระจายโดยบรรดาศิษย์จำนวนมาก” โดยได้นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับพราหมณ์ราชครูผู้นี้เป็นประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ วิญญูธรรมัน – อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญวิทยานิพนธ์คน เป็นการศึกษาถึง

การยกตัวอย่างนิทานในลักษณะนิทรศนะ อันเป็นคติสอนใจเหล่าราชกุมารของวิษณุกรรมัน ทำให้เหล่าราชกุมารผู้บาปบุญญาได้เรียนรู้และเจตนาจบในหลักราชาศาสตร์ภายในระยะเวลาหกเดือนตามที่กำหนดไว้ แสดงถึง “พลังแห่งเรื่องเล่า” ที่สามารถปลุกเร้าความสนใจของคนรุ่นใหม่จนได้ผลลัพธ์ที่บรรลุภารกิจอันแสนยาก ประเด็นต่อมาคือ *วิษณุกรรมัน* – *กวีผู้ชำนาญงานประพันธ์* ผู้เขียนได้กล่าวถึง ปัญจตันตระ ที่ปรากฏชื่อ วิษณุกรรมัน กวีผู้สร้างสรรค์นิทานนี้ ซึ่งประจักษ์อายุวัฒนะที่ซบพินให้ผู้เฒ่าได้มีปัญญา ที่สอดคล้องกับการเล่านิทานเพื่อแสดงตัวอย่างและให้แง่คิดอันเป็นหลักราชาศาสตร์แก่เหล่าราชกุมาร อันส่งผลให้กวีผู้นี้เป็นที่กล่าวถึงเรื่อยมา

เรื่องเล่าของบารอนในพระราชนิพนธ์เรื่อง “กิจการของบารอนมินเคาเส้น” และเรื่อง “นิทานโกทกเยอร์มัน ของบารอน ฟอน มินซ์เฮาเซน

บทความนี้ได้นำเสนอข้อมูลในเชิงวิจักษ์วรรณกรรมพระราชนิพนธ์แปลในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี คือ *กิจการของบารอนมินเคาเส้น* และเรื่อง *นิทานโกทกเยอร์มัน* ของ บารอน ฟอน มินซ์เฮาเซน โดยได้แสดงทัศนะว่าเมื่อได้อ่านเรื่องเล่าของบารอนจากพระราชนิพนธ์แปลนี้ผู้อ่านจะประจักษ์ชัดถึงคุณค่าของพระราชนิพนธ์สองเรื่องนี้ ทั้งคุณค่าเพื่อการบันเทิงและเพื่อการศึกษาเปรียบเทียบกับพระราชประสงค์ที่ทรงพระกรุณาต่อก่อนชาวไทย

When Asia Was the Ocean of Stories

When Asia Was the Ocean of Stories หรือ *เมื่อเอเชียเป็นมหาสมุทรแห่งนิทาน* เป็นบทความที่กล่าวถึงการเดินทางของเอเชียจากตะวันออกไกลไปจนถึงใต้และตะวันออกเฉียงใต้ผ่านการทำการค้า นิทานอันเป็นเรื่องเล่าของชาวตะวันออกไกลจึงเริ่มแพร่หลายและมีพัฒนาการ โดยผู้เขียนได้ยกตัวอย่างกรณีนิทานของชาวอาหรับที่เป็นที่นิยมในราชสำนักไทย ทั้งนี้ ด้วยเพราะชาวอาหรับเป็นเชื้อชาติที่มีนิทานเป็นงานอดิเรก ทั้งที่บอกเล่าแก่ผู้อื่นระหว่างการเดินทางรวมถึงคนในครอบครัว ซึ่งชาวอาหรับเองก็เรียนรู้นิทานจากคนพื้นเมืองในเอเชียตะวันตกและคาบสมุทรเอเชียใต้ ในทำนองเดียวกันคนพื้นเมืองก็เรียนนิทานจากนักเดินทาง ผู้เขียนได้เรียบเรียงนำเสนอประเด็น *รูปแบบเรื่องเล่าในตำนานเอเชีย ค้นห่อ่งสำหรับเจ้าชาย และ ค่าไถ่สำหรับชีวิต* ที่ได้ให้ข้อมูลประกอบตัวอย่างจากเรื่องความเชื่อ ศาสนา วรรณคดีโบราณที่มีต้นกำเนิดจากดินแดนตะวันออกไกล เช่น เกร็ดจากตำนานเทพปกรณัมของฮินดู มหาภารตยุทธ์ ปัญจตันตระ รัชฉบับภาษาต่าง ๆ ตำนานคันโตรปาখনะ ฉบับอินเดียใต้ พันหนึ่งราตรี

“Miracle Scene”: The Sanskrit Figure of Speech “Samaa... sakti” in Thai Literary Convention

“Miracle Scene”: The Sanskrit Figure of Speech “Samaa... sakti” in Thai Literary Convention หรือ บทความศรัย สันสกฤตอลังการ समाโสक्ति ในขนบวรรณกรรมไทย ได้กล่าวถึงขนบวรรณคดีการกล่าวถึงบทเข้าพระเช้านางในวรรณคดีไทยที่ได้รับแนวทางมาจากการพรรณนาตรงกับสันสกฤตคือ समाโสक्तिอลังการที่ความหมายที่สองเข้ากันได้เพราะว่าคำศัพท์สามารถแปลได้อีกหนึ่ง ผู้เขียนนำเสนออุปกรณ์ในขนบวรรณกรรมไทยที่ได้จากข้อความในงานเอกของยุคสมัยที่ต่างกัน ความเชื่อมโยงกับอลังการในสันสกฤตบนสมมติฐานที่ว่า วรรณกรรมในภาษาใดก็ตามก็มีภูมิปัญญาเดียวกันนั้นคือ การเสนออารมณ์ที่ไร้สชาติใน

การพรรณนาที่ชัดเจนแล้ว โดยนำเสนอในประเด็น *ความหมายตรงในบทกวีที่พรรณนา ความหมายแฝงในการตีความทางบริบท พรรณนาบทอัครจริย และ จากการพรรณนาโดยตรงเป็นการพรรณนาที่ชัดเจน* ประกอบการยกตัวอย่างวรรณคดีเอกของไทยที่มีบทอัครจริยของตัวละครอยู่มาก เช่น ขุนช้างขุนแผน พระอภัยมณี ผู้เขียนได้สรุปท้ายไว้ว่า สำหรับผู้อ่านในปัจจุบันที่มีรสนิยมกวี บทอัครจริยอาจเป็นเรื่องที่สร้างขึ้นหรือชัดจาริต แต่สำหรับผู้เสพกวีในอดีต บทอัครจริยเหล่านี้จะไม่ก่อให้เกิดความรู้สึกเช่นนั้นได้ เฉพาะกวีที่มีความสามารถเป็นเลิศเท่านั้นจึงจะพรรณนาคำที่มีความหมายเป็นสองนัยได้ เราคิดว่าภาษาเป็นสิ่งทั้งงามด้วยอลังการะ อารมณ์ที่ซาตรสนิยมถูกเสนอในการพรรณนาที่ชัดเจน คำว่า กริษา เป็นตัวอย่างของความพยายามของกวีที่จะซ่อนเงื่อนและผู้อ่านเป็นคนแกะเงื่อน อลังการ เช่น สมาสกิต จึงเป็นอุปกรณ์ของกวีที่จะทำทนายผู้อ่านด้วยสมาสเข้าด้วยกัน ดังนั้นผู้อ่านจึงไม่ใช่แค่ผู้รับสารเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้ร่วม ร่วมในเกมการถอดรหัสด้วย

The Image of the Ideal Monarch in the tale of Duodecagon

The Image of the Ideal Monarch in the tale of Duodecagon หรือ *ภาพลักษณ์ของจักรพรรดิในอุคตคติในนิทานสิบสองเหลี่ยม* เป็นการกล่าวถึงวรรณคดีของชาวเปอร์เซีย เรื่อง *นิทานสิบสองเหลี่ยม* ในประเด็นของภาพลักษณ์ของผู้นำคือ จักรพรรดิ การอภิปรายประกอบการยกตัวอย่างเนื้อหาบางส่วนของนิทานนี้แสดงให้เห็นว่าเมื่อวรรณคดีเรื่องนี้เผยแพร่สู่สยามประเทศ ในสมัยพระเจ้าบรมโกศ นำไปสู่การประชุมนิทานสิบสองเหลี่ยม ทั้งนี้ นิทานสิบสองเหลี่ยมของไทยไม่ใช่งานแปลโดยตรงจากวรรณกรรมภาษาเปอร์เซีย แต่เป็นวรรณกรรมประชุมตำนานและสุภาพิชิตที่เกี่ยวกับเจ้าหน้าที่เปอร์เซียในรัชสมัยของพระนารายณ์มหาราชผ่านมาถึงคุณกัลยาปติ นิทานสิบสองเหลี่ยมจึงถือเป็นวรรณกรรมราชสำนักนับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายจนถึงรัตนโกสินทร์ และได้เปลี่ยนชื่อจากสิบสองเหลี่ยมมาเป็น *นิทานอิหร่านราชธรรม* ซึ่งเป็นต้นแบบของการพัฒนาเป็น ทศพิธาธรรม ของพระมหากษัตริย์ไทย

การอภิปรายถึงเส้นทางของการเผยแพร่และความนิยมนิทานสิบสองเหลี่ยมในราชสำนักและพระบรมวงศานุวงศ์ของไทย แสดงให้เห็นว่าคติธรรมในวรรณคดีนิทานเรื่องนี้สะท้อนภาพลักษณ์อันเป็นอุคตคติของจักรพรรดิ จึงเป็นแบบอย่างที่ชนชั้นปกครองให้คุณค่าและควรนำมาเป็นแนวทางในการบริหารปกครองบ้านเมือง

The Validity of the Rasa Literary Concept: An Approach to the Didactic Tale of Pra Chaisuriya

The Validity of the Rasa Literary Concept: An Approach to the Didactic Tale of Pra Chaisuriya หรือ *การประยุกต์ใช้แนวคิดรสวรรณคดี ผ่านกาพย์พระไชยสุริยา* ผู้เขียนกล่าวถึงทฤษฎี รสวรรณคดี ว่าเป็นหนึ่งในทฤษฎีสำคัญของทฤษฎีวรรณกรรมวิจารณ์ของสันสกฤต โดยได้นำเสนอประเด็น ความสำคัญของรสในวรรณกรรมคำสอน ส่วนใหญ่วรรณกรรมไทยมักแฝงไปด้วยคำสอนในพระพุทธศาสนา ที่มักถูกมองว่าเป็นเรื่องตรงข้ามกับศิลปะที่แท้จริง ในประเด็นนี้ผู้เขียนได้ยกวรรณกรรมคำสอนของสุนทรภู่เรื่องกาพย์พระไชยสุริยา ที่มีบทพรรณนาเกี่ยวกับอารมณ์ต่าง ๆ ทำให้เกิดรสวรรณคดี โดยใช้ทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤตประกอบการอภิปราย เช่น ภิภัสสรส ไวรากยะ ศานตรส โดยผู้เขียนได้สรุปท้ายไว้ว่า “สุนทรภู่ได้เติมเต็มความตั้งใจของท่านที่จะใช้วรรณกรรมเป็นเครื่องมือในการสั่งสอนผ่านเรื่องกาพย์พระไชยสุริยา ที่นอกจากจะสามารถนำมาสอนเด็ก กาพย์พระไชยสุริยายังเป็นบทกวีที่พรรณนาที่

จดงามด้วยสรรพวรรณคดี ที่ยั่วเข้าหึงเด็กชายเด็กหญิง ดังคำว่า พอล้อใจกุมารา” (Raksamani, 2559: 295)

“**ชวนขยายอภิปรายผล**” เป็นหัวข้อหลักต่อมาที่ผู้เขียนหยิบยกประเด็นด้านวรรณคดีศึกษาวรรณกรรมวิจารณ์ มาอภิปรายแสดงรายละเอียดประกอบทัศนะที่มีต่อวรรณคดี วรรณกรรม หรือกรณีศึกษา นั้น ๆ โดยได้นำเสนอไว้ดังนี้

พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว: ของขวัญพระราชทานสำหรับปวงชนชาวไทย

บทความข้างต้นนี้เป็นการอภิปรายเกี่ยวกับงานพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่แสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพด้านการใช้ภาษา อาทิ พระราชนาฎิก รัชกาลที่ 8 เมื่อข้าพเจ้าจากสยามมาสู่สวีเดนแลนด์ (ทั้งสองเรื่องนี้เป็นวรรณกรรมอนุทิน) พระราชนิพนธ์แปล เรื่อง “ฝันร้ายไม่จำเป็นต้องเป็นจริง” เรื่อง นายอินทร์ผู้ปิดทองหลังพระ แปลมาจากเรื่อง A Man Called Intrepid ของ วิลเลียม สตีเวนสัน ภาษาแปลที่แสดงภาพ สื่อความ กินความ เรื่อง ตีโต ของ ฟิลลิปสอติ และเรื่อง ทองแดง (สุนัขทรงเลี้ยง) ทั้งนี้ผู้เขียนได้ปริทัศน์งานพระราชนิพนธ์เรื่อง “พระมหาชนก” โดยมุ่งนำเสนอประเด็นการใช้ปัญญาและความเพียรของตัวละครหลักคือ *พระมหาชนก* ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ตลอดจนเอาชนะอุปสรรคทั้งปวง

การอภิปรายผลงานพระราชนิพนธ์บางส่วนใน *ชวนขยายอภิปรายผล* เป็นสิ่งสนับสนุนให้เห็นอย่างเด่นชัดว่างานพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 นับเป็นของขวัญพระราชทาน (อันล้ำค่า) สำหรับปวงชนชาวไทย

พระราชนิพนธ์แปลในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี: อ่านเพื่อศึกษาภาษาและวรรณกรรมต่างวัฒนธรรม

บทความนี้ได้กล่าวถึงผลงานพระราชนิพนธ์แปลในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่แสดงถึงพระอัจฉริยภาพด้านภาษาในพระองค์ท่านสู่การแปลวรรณกรรมภาษาต่างประเทศ ได้แก่ ภาษาฝรั่งเศส ภาษาจีน ภาษาเยอรมัน ภาษาอังกฤษ โดยผู้เขียนอภิปรายผลงานพระราชนิพนธ์แปลที่แสดงปรัชญา สะท้อนภาพสังคม ให้แง่คิดในการดำเนินชีวิตผ่านเหตุการณ์และตัวละครแต่ละตัว เช่น กวีนิพนธ์ “เรือ” ที่แปลจากพระราชนิพนธ์ภาษาฝรั่งเศสในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งแปลโดย อาจารย์ ดร. วาณี พนมยงค์-สายประดิษฐ์ วรรณกรรมแปลภาษาจีน ได้แก่ “หมู่บ้านเล็กตระกูลเป่า” ของ หวังอันอี วรรณกรรมแนวชีวิตและสังคม “เมฆเห็นน้ำไหล” ของ ฟัง ฟัง “ผีเสื้อ” ของ หวางเหมิง วรรณกรรมสะท้อนการเมือง สังคม “นารีนครา” ของ ฉือลี่ “ตลอดกาลนะนานแคไหน” ของ เกียหึง และ “ตำนานกับข้าวคู” ของ ซูเฉียว ซึ่งผู้เขียนได้ยกตัวอย่างบทวิจารณ์ เรื่อง ตลอดกาลนะนานแคไหน โดย อาจารย์ ดร. วาณี พนมยงค์-สายประดิษฐ์ ที่แสดงให้เห็นคุณค่าของวรรณกรรมพระราชนิพนธ์แปลเรื่องนี้ ทั้งในแง่ภาษาและแก่นสารจากเนื้อเรื่อง ในขณะที่เดียวกัน ผู้เขียนได้วิพากษ์การใช้ภาษารวมทั้งคุณค่าสาระในงานพระราชนิพนธ์แปลเรื่องอื่น ๆ ประกอบด้วยเช่นกัน

ประมวลรายชื่อผลงานวรรณกรรมพระราชนิพนธ์แปลของพระองค์ท่าน ที่ประกอบวรรณกรรมจีน 14 เรื่อง วรรณกรรมเยอรมัน 3 เรื่อง วรรณกรรมฝรั่งเศส 2 วรรณกรรมอังกฤษ 4 เรื่อง รวม 23 เรื่อง

วรรณคดีไทย: การเรียนรู้และสร้างสรรค์จากสังคมไทยสู่สังคมโลก

บทความนี้เป็นกรอกรายเกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่ค้นพบได้ในวรรณคดี โดยได้กล่าวถึงพัฒนาการและทิศทางของวรรณคดีศึกษาไทย เริ่มจากนวนิยายเรื่องแรกของไทย “ความพยาบาท” ของ แม่วัน อันได้รับอิทธิพลด้านรูปแบบมาจากวรรณกรรมตะวันตก ผู้เขียนได้ให้ข้อมูลที่สื่อถึงอิทธิพลวรรณกรรมตะวันตก ตะวันออกกลาง ว่าได้เผยแพร่เข้ามาโดยมีนัยยะสำคัญเกี่ยวกับเรื่องศาสนาและการเป็นเจ้าอาณานิคม

ประเด็นที่น่าขบคิดคือ ผู้เขียนนำเสนอว่านักวรรณกรรมตะวันตกเห็น “ตะวันออก” เป็น “ของใหม่” มีความน่าสนใจ น่าค้นหาบนความเป็นอื่น โดยได้กล่าวถึงเรื่องเกร็ดนิทานปกรณัมจากหนังสือกุสุมาวรรณา 3: ปกรณัมนิทาน อีกทั้งกล่าวเปรียบเทียบว่า “นิทานมีลักษณะของเรื่องที่สืบต่อกันมาเหมือนกับสายธารที่ไหลแล้วสะสมแร่ธาตุต่าง ๆ ตั้งแต่ต้นธารมาเรื่อย ๆ จนอุดมสมบูรณ์เมื่อปลายทาง...” (Raksamani, 2559: 366) แสดงให้เห็นว่าเมื่อนิทานเป็นวรรณคดีที่เผยแพร่สู่มหาชน ย่อมมีการเสริมแต่ง ตัดแปลงภาษา การเล่าเรื่อง เนื้อเรื่อง ให้งอกงามขึ้น ผู้เขียนได้อธิบายให้เห็นความแตกต่างของการสร้างสรรค์มหากาพย์ของตะวันตกอย่างเรื่อง The Iliad, The Odyssey ว่าแตกต่างจากมหากาพย์ เรื่อง รามายณะ ของ ตะวันออกอย่างไร นอกจากนี้ยังนำเสนอประเด็นการแปลวรรณกรรมกับบริบททางวัฒนธรรมที่อาจต้องอาศัยการขยายความเพิ่มเติม รวมถึงการให้คำจำกัดความ การอธิบายศัพท์ในวรรณคดีที่เป็นคำเก่ากว่าควรมีแนวทางอย่างไร ผ่านตัวอย่างจากวรรณคดีไทย เช่น ขุนช้างขุนแผน มหากาพย์คำหลวง สุภาพิตรพระร่วง กายสิทธิ์เหาะ โศบุตร โดยได้กล่าวสรุปท้ายเป็นข้อคำตอบของประเด็นที่ชวนขบคิดเกี่ยวกับความเป็น (วรรณคดี) ตะวันออก และ (วรรณคดี) ตะวันตก ว่าเราควรรู้จักตนเอง นั่นคือวรรณคดีของเราให้ดีให้ถ่องแท้เสียก่อน ถัดมาต้องรู้จักวรรณคดีต่างวัฒนธรรมทั้งเพื่อนบ้านใกล้เคียง ตะวันออกกลาง และตะวันตก จะทำให้ผู้ศึกษาได้พบจุดเด่นของวรรณคดีไทยและสามารถนำเสนอได้ อันจะนำไปสู่ *การสร้างสรรคัวรรณคดีไทยสู่สังคมโลก*

ข้อมูลและเครื่องมือในการศึกษาจารึกและเอกสารโบราณในเชิงวรรณกรรมศึกษา

บทความนี้มาจากการอภิปรายทางวิชาการ ที่ผู้เขียนได้เริ่มต้นด้วยการแสดงมุมมองที่ว่า “เรามีจารึกและเอกสารโบราณเป็นขุมวิชา เป็นเหมือนแร่วิขาการ มีข้อความที่จะเป็นประตูสู่ความรู้อีกมากที่ยังนำออกมาเสนอได้ไม่รู้จักจบ” (Raksamani, 2559: 379) ที่สื่อความให้เห็นว่าในการศึกษาด้านภาษาและวรรณคดีไทยนั้นยังคงมีมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นแหล่งวิชาการอยู่อย่างมหาศาล การศึกษาเรื่องราวจากจารึก เอกสารโบราณ ของแต่ละท้องถิ่นย่อมให้ความรู้ ผลักดันการคิดวิเคราะห์ในข้อความต่าง ๆ ผู้เขียนได้กล่าวถึงวิธีการศึกษาวิเคราะห์ในด้านวรรณกรรมศึกษาที่แตกต่างกัน 4 วิธี ได้แก่ 1. การวิเคราะห์องค์ประกอบ 2. ศึกษา หรือ approach มุมมอง จุดเน้นต่าง ๆ ด้วยมุมมองด้านปรัชญา สังคม มาวิเคราะห์พฤติกรรมตัวละคร 3. ศึกษาแบบสัมพันธ์กับบทอื่น 4. สหวิทยาการ โดยแต่ละวิธีการนั้นมีข้อจำกัด ข้อดี ตลอดจนมีความเหมาะสมแก่การนำมาใช้เป็นแนวทางด้านวรรณกรรมศึกษาที่มีระดับความยากง่าย ที่แตกต่างกันออกไป ในประเด็นนี้ผู้เขียนเสนอแนะไว้ว่า “เราอาจแก่ที่ระบบการศึกษาปริญญาโท และปริญญาเอกว่าต้องเน้นวรรณกรรมศึกษาให้มากขึ้น ให้รู้จักเครื่องมือให้มากขึ้น เราจึงจะได้คำตอบใน

ระดั้มหัทธภาค...” (Raksanani, 2559: 387)

ดิน น้ำ ลม ไฟ: อุปลักษณ์ อุปโลกน์

ดิน น้ำ ลม ไฟ: อุปลักษณ์ อุปโลกน์ เป็นบทความที่อธิบายความคิด ความเชื่อ เกี่ยวกับวิถีชีวิต ที่เป็นนามธรรมที่นำมาสู่ปรัชญาเกี่ยวกับองค์ประกอบของสรรพสิ่ง เชื่อมโยงกับองค์ประกอบของวรรณคดี โดยยกตัวอย่างเอกสารโบราณทำให้รู้จักวิถีชีวิตและแนวปฏิบัติ อย่าง “คัมภีร์พระเวท” ที่มีอายุเก่าแก่กว่า 3,000 ปี ที่มีการกล่าวถึงการค้นพบธาตุต่าง ๆ ที่เป็นแหล่งกำเนิด หล่อเลี้ยง เกื้อกูลสรรพสิ่ง ให้ดำรงอยู่ได้อย่างสมดุล คือ “ดิน น้ำ ลม ไฟ” เชื่อมโยงกับวรรณคดีที่แหล่งกำเนิดมาจากอินเดียว่ามีนัยของธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ เช่น เรื่องรามเกียรติ์ (รามายณะ) ความหมายของชื่อ “สีดา” ที่หมายถึง รอยไถ สื่อนัยว่า นางมาจากธาตุดินและนัยการทำกรเกษตรอันเป็นส่วนหนึ่งของธาตุดิน เชื่อมโยงกับเนื้อเรื่องในช่วงท้ายที่ นางกลับไปสู่แหล่งกำเนิดของนางคือผืนดิน (Raksanani, 2559: 393-394) บทพรรณนา และภาพพจน์ อธิบายเรื่องเทพปรณัม เรื่องพระวาโย ปรัชญาอินเดียว่าด้วยธาตุทั้ง 5 ที่เรียกว่าปัญจธาตุ คือ อากาศ วาโย (ลม) อัคนิ (ไฟ) อาป (น้ำ) กษิติ (ดิน) ซึ่งผนวกสู่ธาตุลม ไฟ น้ำ และดิน เชื่อมโยงสู่ธาตุทั้ง 4 กับ หลักโหราศาสตร์ อันแสดงความสัมพันธ์กับลักษณะทางกายภาพของมนุษย์ โลกธาตุทั้ง 4 ก็กับการสร้าง อุปลักษณ์ ทำให้ได้ตระหนักถึงความสำคัญว่าดินสำคัญ น้ำสำคัญ ลมสำคัญ หรือไฟสำคัญ เมื่อสำคัญก็ต้องอนุรักษ์ ไม่ทำลาย ต้องบำรุงเลี้ยง เป็นความคิดที่เชื่อว่าจะเป็นเรื่องมหายหรือตกสมัย แต่เป็นกลวิธีของคนโบราณซึ่งเมื่อเราเข้าใจแนวคิดแล้วนำมาใช้ ก็ยังคงใช้ได้ตลอดไป ทั้งนี้ได้อ้างอิงตำราแพทยศาสตร์ สงเคราะห์ คัมภีร์ธาตุวิภังค์ (ธาตุแตกสลาย) เพื่อให้ผู้อ่านได้พินิจข้อเท็จจริงตามไปด้วย (Raksamani, 2559 :402-404)

ในส่วนท้ายผู้เขียนได้ให้ผู้อ่านใคร่ครวญด้วยตนเองว่า ความคิด ความเชื่อเรื่องโลกธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ อันเป็นองค์ประกอบและปัจจัยที่หล่อเลี้ยงสิ่งมีชีวิตที่ปรากฏในปรัชญาอินเดียโบราณ และได้นำมาประกอบสร้างเป็นอุปลักษณ์ในวรรณคดี ถือเป็นเรื่องอุปโลกน์ขึ้นมาลอย ๆ หรือไม่

อสุรวานร อันเกิดร่วมอุทรกับคนผิ

บทความดังกล่าวเป็นการอธิบายกรณีตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ที่แปรไปเข้าร่วมกับฝ่ายศัตรูของเชื้อสายตนเอง หรือสวามีภักดีต่อผู้ที่ทำลายล้างญาติวงศ์ของตนอย่างพิเภกและสุครีพ รวมถึงตัวละครที่สืบสายเลือดกันแล้วได้มาพบกันในสถานะของคู่ต่อสู้อย่างหนุมานและมัจฉานุ ประเด็นสำคัญคือการยึดถือซึ่งคุณความดีของตัวละคร มีอิทธิพลมากกว่าพงศ์เผ่าวงศ์วาน แนวคิดสุดท้ายที่ดูเหมือนจะสำคัญที่สุดคือเรื่องความถูกต้องกับความผิดหรือธรรมะกับอธรรม กล่าวได้ว่าเป็นแนวคิดที่ปรากฏในวรรณคดีส่วนใหญ่ของไทยต่อเนื่องมาจนกระทั่งในปัจจุบัน ดังที่พระรามาธิบดีแห่งทศกัณฐ์ที่เป็นโยคีแปลงว่า การที่พิเภกและสุครีพ ซึ่งมีเผ่าพันธุ์เป็น อสุรวานร และร่วมสายเลือดโดย เกิดร่วมอุทรกับคนผิ นั้น ไม่เป็นปัญหาสำหรับพระองค์ เพราะทั้งสองเป็นผู้มีธรรมะครองใจดังบทประพันธ์วรรคที่ว่า *รอบรู้ผิดชอบด้วยกันหมด มิได้ทรชนเป็นคนคด* ผู้เขียนได้กล่าวในส่วนท้ายไว้ว่า *“ทรชนะและท่าทีที่ปรากฏในแนวคิดในการสร้างตัวละครในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ ที่สืบเนื่องกันมานั้น อาจกล่าวได้หรือไม่ว่าเป็นทรชนะและท่าทีส่วนหนึ่งของคนไทยเช่นกัน ถ้าใช่ เนื้อหาของวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ “ใช่จะเป็นแก่นสารสิ่งใด” ตามที่กรือออกตัวไว้ใน*

ท้ายเรื่อง งามเกียรติ์ จริ่งหรือ คำตอบที่ได้จากประเด็นคำถามนี้อาจเป็นคำตอบที่นำไปชี้ให้คนรุ่นใหม่ เห็นได้ว่ากรรมมังว่าเราเรียนวรรณคดีกันไปทำไม” (Raksamani, 2559: 416) ซึ่งหากได้อ่านบทความ อสุราวนร อันเกิดร่วมอุทรกับคนคิด อย่างพินิจแล้วจะพบว่าข้อคำถามนี้มีถึงคำตอบที่ชัดเจนอย่างไม่มี ข้อสงสัย

ตัวตนของกวีในนวนิยายสั้นสกฤต

การศึกษาวรรณคดี วรรณกรรมเรื่องหนึ่ง ๆ นั้น นอกจากทราบว่าเป็นกวีคือใครแล้ว ผู้เขียนได้นำเสนอ ว่าหากผู้ศึกษาวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ ได้รู้ข้อมูลเกี่ยวกับกวีที่ปรากฏในตัวบทวรรณคดี ที่กวีได้สื่อสารทั้งทางตรง และทางอ้อม จะทำให้ผู้ศึกษาได้รู้จักตัวตนของกวี ตลอดจนแรงบันดาลใจ แรงขับในการสร้างสรรค์ผลงาน แต่ละเรื่อง โดยได้อภิปรายกรณีศึกษา กวีเอกของไทยอย่างศรีปราชญ์และสุนทรภู่ ได้แก่ เรื่องของศรีปราชญ์ (ตัวจริง?) จากเอกสารโบราณทั้งเกร็ดประวัติศาสตร์ เรื่องเล่า รวมถึงผลงานของกวีศรีปราชญ์ เรื่องนิราศภูเขาทอง ที่สะท้อนแรงขับ อารมณ์สะท้อนใจ ของสุนทรภู่ในช่วงสิ้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ทั้งนี้ ผู้เขียนได้เชื่อมโยงกลับไปสู่วรรณคดีสั้นสกฤตกับร่องรอย เรื่องราวของกวีในตัวบท โดยตัวอย่างรูปแบบงานประพันธ์ที่มีการกล่าวถึงกวีคือ อาชยาธิกา ที่จะแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ กลา และ อาชยาธิกา เช่น กากัมพรี ของ พานะ ทศกumarจริต ของ ทัดสิน พฤตสกลา ของ คุณาณะยะ ตัวอย่างนิทาน เรื่องสั้นของสั้นสกฤตที่เป็นชุด มีนิทานนำเรื่องที่จัดเป็นประเภทกลา เช่น เวตาลปัญจวิจิตร ปัญจตันตระ ตัวอย่างวรรณคดีประเภท อาชยาธิกา คือ พระขจรจิต ของ พานะ ซึ่งเป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงชีวประวัติ ของพระเจ้าพระขจรจิต หากแต่ 2 บทแรก เป็นอัตชีวประวัติของพานะผู้เป็นกวี ทำให้ผู้อ่านรู้จักภูมิหลัง และตัวตนของกวีทั้งพื้นเพ การศึกษา การรับราชการ ประสบการณ์และความเชี่ยวชาญ ซึ่งผู้เขียนได้ ตั้งข้อชวนสังเกตไว้ว่า “อย่างไรก็ตามผู้อ่านควรต้องสังวรไว้ด้วยว่าความเป็นเรื่องแต่ง (fictional) ของนิยาย อาจทำให้เราเห็น “ตัวตนที่แตกต่าง” ของกวีเป็นส่วนใหญ่ และเมื่อเรื่องราวเหล่านี้ไปอยู่ในตำราประวัติ วรรณคดีเราก็อาจได้เรียนรู้แต่ “ประวัติวรรณคดีที่แตกต่าง” เกือบทั้งนั้นอีกด้วย” (Raksamani, 2559: 423)

มหากาพย์ มหานทีแห่งนางสุวรรณกรรม

วรรณคดีมหากาพย์ ย่อมต้องมีองค์ประกอบทั้งด้านภาษาและเนื้อหาอันวิจิตรหลอมรวมกัน รวมถึงผ่านการประเมินค่าด้วยกาลเวลาและการวิवरณ ผู้เขียนได้หยิบยกกวีนิพนธ์ของธรรมกิตติ ที่เชิดชู มหากาพย์อินเดียคือ รามายณะ และ มหภารตะ ที่ว่า “ครั้งหนึ่งรางวัลมิกถมมทานที่ด้วยศิลาที่เหล่าวานรขน มาทุ่มทิ้งลง และวายสวาทให้มหานทีนั้นแน่นขนัดไปด้วยลูกศรของอรชุน” มาเสริมเน้นให้เห็นว่ามหากาพย์ทั้งสองเรื่องได้สร้างปรากฏการณ์ทางวรรณคดีเพียงใด สำหรับบทความ มหากาพย์ มหานทีแห่งนางสุวรรณกรรม ผู้เขียนเจาะจงอภิปรายถึงเรื่องมหภารตะ โดยกล่าวถึงพฤติการณ์ของตัวละครต่าง ๆ ในเรื่อง เช่น อรชุน ภิษมะ เทราปตี ทูโรชยัน ที่มีที่มาที่ไปตามขนบและคติแห่งความเชื่อของชาวอินเดียอย่างไร ในส่วนท้าย ได้สังเขปลักษณะบทละครที่นำมาจาก มหภารตะ ฝากประเด็นจุดประกายแก่ผู้ที่สนใจ จะเห็นได้ว่าการศึกษา วรรณคดีบทละครสั้นสกฤต เราจะเข้าใจจุดหมายของการแสดงละคร 3 ประการ คือ (Raksamani, 2559: 440)

1) เพื่อให้ผู้ชมเห็นคุณค่าความเพียรพยายามของกวี กว่าจะสร้างบทละครได้แต่ละเรื่องกวีต้องใช้ ความเพียรพยายามอย่างยิ่ง

2) เพื่อให้ผู้ชมเห็นความสำคัญของตนเรื่องซึ่งเป็นที่มาของวัสดุในบทละคร ในที่นี้คือมหาภารต มหาภารตะ ซึ่งเป็นเสมือนมหานิทาที่แห่งนาฏวรรณกรรม

3) เพื่อสนองความอยากรู้ของผู้ชมละคร เมื่อมีละครเรื่องใหม่ ผู้ชมก็อยากรู้ว่าเรื่องที่ “ผลัดไปใหม่” นั้นจะเป็นอย่างไรบ้าง

จุดมุ่งหมายทั้งสามประการนี้ สูตรธารหรือนายโรงกล่าวไว้ในบทละครเรื่อง เวณีสंहาร ของ ภัฏฐนารายณะ ปิดท้ายด้วยคำของฤๅษียาสที่กล่าวถึงความสำคัญของ มหาภารตะ ซึ่งเป็นที่มาของวัสดุในบทละครว่า *วรรณคดีเรื่องนี้คือต้นไม้อันมีผลออกมาไม่รู้หมดสิ้น สำหรับมนุษยชาติ เหมือนหมู่เมฆที่เป็นแหล่งน้ำเลี้ยงชีวิต สำหรับกวีเรื่องนาม*

“**กุสุมาบรรณนิทัศน์**” เป็นการรวบรวมผลงานทั้งหมดที่พิมพ์เผยแพร่แล้วของผู้เขียน มาจัดทำสารสังเขป โดยหยิบยกประเด็นสำคัญของแต่ละเรื่องมาเสนอเพื่อแนะนำผู้อ่านที่สนใจให้ได้ศึกษาจากฉบับเต็มต่อไป รวบรวมและเรียบเรียงโดย กิตติชัย พินโน อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร (Raksamani, 2559: 441) แบ่งผลงานออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ หนังสือ มี 16 เรื่อง ส่วนใหญ่เป็นหนังสือรวมบทความวิชาการและกึ่งวิชาการที่เผยแพร่ในวารสารหรือนิตยสารมาก่อน หนังสือบางเรื่องปรับปรุงมาจากงานวิจัย และบางเรื่องเขียนขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะกิจ ตำรา มี 10 เรื่อง บางเรื่องมุ่งหมายให้เป็นตำราเรียนเฉพาะรายวิชา บางเรื่องเป็นตำราที่ปรับปรุงมาจากงานวิจัย บางเรื่องเขียนเพื่อเป็นคู่มือประกอบการค้นคว้าวิจัย และบางเรื่องเขียนเป็นหัวข้อหนึ่งในตำราของมหาวิทยาลัยศิลปากรและของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

บทความวิชาการ มี 3 เรื่อง เป็นเรื่องที่พิมพ์ในหนังสือเฉพาะกิจ รวมเรื่องสั้น หรือเป็นส่วนหนึ่งของรายงานวิจัย แต่ไม่เคยพิมพ์รวมเล่มมาก่อน

งานแปล มี 2 เรื่อง เป็นงานแปลวรรณคดีเรื่องรามายณะและปัญญาตนตระจากต้นฉบับภาษาสันสกฤต ผลงานข้างต้นนอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการด้านภาษา วรรณคดีและวรรณกรรมปัจจุบันแล้ว ยังเป็นแหล่งอ้างอิงสำหรับนิสิต นักศึกษา นักวิชาการ อาจารย์และผู้สนใจทั่วไปด้วย

“**กุสุมาในหน้าบรรณ**” เป็นการรวบรวมและเรียบเรียงสถานะบนหน้าเฟซบุ๊กหรือหน้าบรรณ ของผู้เขียน โดย อมรชัย คชกิจโกศล อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร (Raksamani, 2559: 529) โดยผู้เขียนเริ่มใช้เฟซบุ๊กตั้งแต่วายปลายปี 2554 ในชื่อ Kusuma Raksamani นอกจากจะมีไว้เพื่อสื่อสารถึงมิตรสหายและลูกศิษย์แล้ว การตั้งสถานะ (status) ของผู้เขียนยังถือเป็นการแบ่งปันความรู้ทางวิชาการด้วย เรื่องที่นำมาตั้งสถานะมีที่มาจากหลายแหล่ง อาทิ การทำงาน การเป็นวิทยากร การประชุมวิชาการ การสอน ตลอดจนความคิดเห็นที่มีต่อสิ่งรอบตัว การตั้งประเด็นคำถามให้เพื่อนในเฟซบุ๊กมาร่วมอภิปราย แสดงความคิดเห็น โดยผู้รวบรวมและเรียบเรียงได้จัดแบ่งสถานะต่าง ๆ เป็นประเด็นหลักสามประเด็น ได้แก่ ข้อคิดเรื่องภาษา ข้อคิดเรื่องวรรณคดี และข้อคิดเรื่องทั่วไป ข้อมูลที่ผู้เขียนสื่อสารผ่านสถานะเฟซบุ๊กนอกจากจะเป็นความรู้อันประเทืองปัญญาแล้ว ยังเป็นเสมือนพื้นที่แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดให้แก่ผู้อ่านและผู้ร่วมแสดงความคิดเห็นอีกด้วย

“**กุสุมา 72**” เป็นบทความอัตชีวประวัติของผู้เขียน ใจความบอกเล่าเรื่องภูมิลำเนา ครอบครัวยุทธ การศึกษา การทำงาน ประสบการณ์ชีวิตของผู้เขียน โดยเฉพาะประสบการณ์ในวงวิชาการด้านภาษา และวรรณคดี ที่บ่มเพาะและสั่งสมมาจนอายุเข้าสู่ปีที่ 72 ถือเป็นแบบอย่างที่มีแง่มุมให้แก่ผู้อ่านทุกเพศทุกวัย ช่วงท้ายของอัตชีวประวัตินี้ ผู้เขียนได้กล่าวไว้ว่า “ความสำเร็จในชีวิตไม่ได้เกิดจากตัวเราคนเดียว ทั้งพ่อ แม่ พี่น้องญาติ ผู้อาวุโส ครู ศิษย์ เพื่อนเรียน เพื่อนร่วมงาน และคนในครอบครัว ล้วนมีส่วนช่วยทั้งสิ้น เป็นความปลอบปล้ำและความระลึกในคุณชื่อน้อยอยู่เสมอ และที่ไม่เคยลืมเลยก็คือความสุขความสำเร็จในชีวิตนี้ได้ด้วยความโปรดปรานจากพระผู้เป็นเจ้าโดยแท้จริง” (Raksamani, 2559: 608)

“**ภูมิเลขา**” เป็นข้อมูลสรุปที่นำเสนอให้ทราบว่าข้อเขียน บทความแต่ละหัวข้อ แต่ละเรื่องดังที่นำเสนอข้างต้นนี้ ได้เผยแพร่ในลักษณะใดบ้าง เช่น เป็นบทความวิชาการ บทความประกอบการบรรยาย สัมมนา บทความจากการประชุมวิชาการ

สรุป

สาระความรู้ต่าง ๆ ที่ กุสุมา รักขมณี ได้ถ่ายทอดใน **กุสุมาวรรณนา 6: วิวิธวารประพันธ์** ได้ให้ข้อความรู้ด้านภาษาและวรรณคดีไทย ให้แนวปฏิบัติในฐานะผู้ศึกษา วิเคราะห์ วิจัย รวมถึงการเป็นผู้สอนในศาสตร์ดังกล่าวให้แตกฉานลุ่มลึก ซึ่งต้องเริ่มจากความใคร่รู้ การตั้งคำถาม และหาคำตอบอย่างมีระบบ ขั้นตอน ข้อเขียนที่ประมวลและเรียบเรียงอันมาจากการแลกเปลี่ยนข้อความรู้ในสื่อออนไลน์อย่างเพชบุรีของผู้เขียน สะท้อนว่านักวิชาการ ผู้สอน หรือผู้ที่อยู่ในแวดวงการศึกษา ต้องปรับตนให้ทันกับรูปแบบการสื่อสารในยุคปัจจุบัน ให้ผู้อ่านที่แม้จะอยู่ใกล้หรือไกลกัน สามารถเข้าถึงและได้ข้อความรู้ที่ผู้เขียนต้องการสื่อสารได้ส่งผ่านสื่อออนไลน์ “เพื่อไม่ให้ความรู้สูญไปกับตัว” ดังที่ผู้เขียนได้กล่าวถึงพระยาอนุนามราชธนะ ในฐานะผู้เป็นคลังปัญญาและเป็นแบบอย่างในการเป็นผู้สอนที่พร้อมถ่ายทอดวิชาความรู้แก่ผู้ใฝ่รู้ใฝ่ถาม

กุสุมาวรรณนา 6: วิวิธวารประพันธ์ จึงเป็นหนังสือที่ผู้ที่อยู่ในแวดวงวิชาการด้านภาษาและวรรณคดีไทย ทั้งนักวิชาการ ผู้สอน ผู้เรียน ควรได้ศึกษา เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ได้แนวปฏิบัติและแนวคิดต่าง ๆ ที่ปรากฏทั้งทางตรงและทางอ้อมมาปรับใช้ให้ประเทืองความคิด ปัญญา เสริมสร้างทัศนคติอันดีต่อการศึกษาด้านภาษาและวรรณคดี รวมถึงการดำเนินชีวิตของตนเองต่อไป

Reference

- Raksamani Kusuma. (2004). **Kusumawanna 3: Pakaranam Nithan.** (in Thai) [Kusumawanna 3: mythology]. Bangkok: Mae kam fang.
- _____. (2006). **Kan wikhro wannakhadi Thai tam thritsadi wannakhadi sansakrit.** (in Thai) [Thai Literary Analysis by Sanskrit Literary Theory Approach]. Bangkok: Department of Oriental Language, Faculty of Archaeology, Silpakorn University.
- _____. (2016). **Kusumawanna 6 : Wiwitwanpraphan.** (in Thai) Bangkok: Department of Oriental Language, Faculty of Archaeology, Silpakorn University.